

Поляков В.М.
*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального права*

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Дослідження терміну конфіскація є етимологічно важливим для встановлення кримінально-правової сутності даної дефініції. В Римі термін «publication» означав спочатку вилучення майна. Але згодом, коли таке майно стало надходити в державну казну («фіск» від лат. Fiscus, буквально - «кошик» або «грошовий ящик»), з'явився іноземний термін «confiscatio» [Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. Том 16, Стаття «Конфискация», СПб, 1895 год. - С. 142].

Слово «фіскал» з'явилося в українській мові ще за часів Петра I, тобто на початку XVIII століття. Воно прийшло з латинської при польському посередництві (латинське - *fiscalis* (казенний), польське - *fiskal* (юрист)). «Фіскалом» в XVIII в. називали «державного службовця, в обов'язки якого входить контроль за діяльністю, як правило, фінансових організацій». Від слова «фіскал» утворені такі загальноживані слова, як «конфіскувати», «конфіскація» [Семенов А.В. Этимологический словарь русского языка // Издательство «ЮНВЕС» Москва, 2003 г. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://evartist.narod.ru/text15/024.htm>].

В словнику української мови під конфіскацією розуміється примусове та безплатне вилучення майна, грошей і т. ін. у приватної особи на користь держави [Білодід І.К., Бурячок А.А. Словник української мови: у 11 т. - Т. 4 . (І-М) - К. : Наук. думка, 1973. - С.273.]. Сутнісний зміст конфіскації майна розкривається через слово «вилучення» (в різних словниках зустрічається й інші формулювання такі як збирання, відчуження, відібрання).

В юридичній літературі термін конфіскація не має єдиного тлумачення, адже він знайшов своє відображення в різних галузях права (цивільне право, кримінальне право, адміністративне право, митне право, земельне право,

кримінально-процесуальне право, цивільно-процесуальне право).

Відповідно до Цивільного кодексу України під конфіскацією майна слід розуміти позбавлення права власності на майно за рішенням суду за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом. Конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно. Обсяг та порядок конфіскації майна встановлюються законом (ст. 354 ЦК України) [Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435 -IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>].

В Адміністративному праві під конфіскацією розуміється примусова безоплатна передача на користь держави за рішенням суду предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення (ст. 29 КУпАП) [Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>].

Натомість конфіскація як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні товарів за рішенням суду, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 МК України, і безоплатній передачі їх у власність держави. Конфіскація в митному праві застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення [Митний кодекс України від 13.03.2012 №

4495-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>].

Земельна ділянка може бути конфіскована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом (ст. 148 ЗК України) [Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>].

У кримінальному законодавстві конфіскація майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. У разі конфіскації частини майна, суд повинен

встановити, яка саме частина майна конфіскується, або ж перелічити предмети, які будуть підлягати вилученню (ст. 59 КК України).

У КК України встановленні обмеження за які може застосовуватися розглядуваний вид додаткового покарання (встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості). Суди призначають конфіскацію майна, лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України [Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>].

Як правове явище, дана категорія характеризується певними ознаками які впливають із самого поняття. Ознаки конфіскації майна:

1. Примусовість вилучення майна;
2. Безоплатність вилучення майна;
3. Вилучення здійснюється у власність держави;
4. Конфіскації підлягає майно, яке є власністю засудженого;
5. Обсяг вилучення (повне або часткове) ;
6. Конфіскації майна застосовується лише у випадках передбачених у КК України;
7. Застосовується лише до засудженої особи, вирок суду до якої набрав законної сили
8. Визначеність підстав застосування конфіскації майна

Примусовість вилучення майна проявляється в імперативному волевиявленні держави в особі суду, щодо передачі права власності засудженого у власність держави. Як пише А.Б. Наконечний, «ядром» інституту примусового відчуження є приватно-публічний спір з існуючими об'єктивними чи суб'єктивними на те причинами та із застосуванням державного примусу [Наконечний А. Б. Основні поняття та категорії інституту примусового відчуження [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v71/45.pdf>]. У кримінальній політиці застосування примусу направлене на стимулювання осіб до

належної поведінки, внаслідок порушення з їх боку кримінально-правової заборони.

Безоплатність вилучення майна полягає в тому, що перехід власності засудженої особи відбувається без будь-якого еквівалентного відшкодування з боку отримувача, в даному випадку держави.

Вилучення здійснюється у власність держави. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V об'єктами управління державної власності є конфісковане майно, що переходить у державну власність за рішенням суду. Суб'єктами управління виступають Кабінет Міністрів України та інші уповноважені ним органи та суб'єкти [Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 № 185-V [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/185-16>].

Конфіскації підлягає майно, яке є власністю засудженого. Відповідно до ч. 1 ст. 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів [Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>]. Таким чином, майно яке отримане внаслідок вчинення злочину не можна віднести до власності засудженого. Дефініції «власність» (вживається у кримінальному законі у контексті визначення конфіскації майна) та «право власності» (вживається у цивільному законодавстві) за своїм змістом ототожнюються [Пацурківський Ю.П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах // Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Випуск 682. Правознавство.- С. 63.]. Слід акцентувати увагу на тому, що конфіскації майна може підлягати лише майно, яке знаходиться в законній власності засудженого. У тому разі, якщо суд буде конфісковувати майно, яке не є власністю засудженого (набуте неправомірним шляхом відповідно ЦК України), таку конфіскацію слід визнати незаконною, так як вона не відповідає положенням статті 59 КК України. Тепер постає питання, як же в судовому порядку з усієї сукупності майна встановити яке

є власністю засудженого, а яке ні.

З приводу обсягу вилучення (повне або часткове) у юридичній літературі не раз зверталася увага на те, що недоцільно виділяти повну конфіскацію майна. Так, Г.М. Собко вказує на те, що не можна провести повну конфіскацію майна засудженого, оскільки існує перелік майна, яке не можна конфіскувати. До того ж не завжди є можливим виявити повний обсяг майна особи, що фактично зводить повну конфіскацію до часткової, коли в межах тієї ж повної конфіскації реально відбувається часткова, а решта не вилученої частки, що разом із вилученою склала б повну, як правило, залишається не конфіскованою [Собко Г.М. Конфіскація за кримінальним законодавством України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Г.М. Собко ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. - К., 2008. -С. 81].

Конфіскації майна застосовується у випадках лише передбачених у КК України. Дане положення свідчить про те, що конфіскація майна застосовується лише за чітко визначене коло злочинів (тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки не залежно від ступеня їх тяжкості) з вказівкою в санкції на її обов'язкове або факультативне застосування. На нашу думку, застосування конфіскації майна за злочини середньої тяжкості є необґрунтованим, так як такий вид додаткового покарання є досить суровим у поєднанні з основним видом покарання, яке до речі може мати менш каральний вплив ніж додаткове. Навіть у тому разі, якщо буде застосовуватися часткова конфіскація за злочини середньої тяжкості, то в такому випадку вона не буде сприяти досягненню цілей покарання, а навпаки поверне нас до принципу таліону.

Резюмуючи вищевказане варто зауважити, що термін конфіскації майна, який закріплений у ст. 59 КК України є недосконалим та потребує відповідного уточнення, виходячи із аналізу основних ознак досліджуваного поняття.

Науковий керівник: Мирошніченко Н.А. - к.ю.н., професор кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».